

Ситник О. М., доктор історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права, завідувач кафедри історії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Криза сучасного глобалізованого світу в контексті відродження національного традиціоналізму

Загальноновизнано, що сучасний західний світ опинився на порозі серйозної кризи, пов'язаної насамперед масовою міграцією біженців із країн Азії та Африки до Західної Європи. Це спричинило цілу низку проблем: зростання злочинності, скоєння терористичних актів біженцями-мігрантами, ігнорування останніми чинного в Європі права та культурних традицій, нав'язування європейцям власних релігійних і культурних вимог, споживацько-паразитуючий спосіб існування. Все це ставить під загрозу ідеологеми мультикультуралізму та толерантності, що десятиріччями плекалися в західному ліберальному світі. Для нас надзвичайно важливим є детальний аналіз вищенаведеної ситуації, з метою недопущення такого роду ситуації в Україні. Це й визначає актуальність даного дослідження.

Ще однією ваговою проблемою є сучасні тенденції розвитку світової цивілізації, що нерідко призводить до уніфікації та нівеляції духовної та культурної спадщини багатьох народів. Критикуючи «методологічний націоналізм» і вважаючи національну державу застарілим явищем, У. Бек на власних принципах «методологічного космополітизму» розробляє своєрідний сценарій-ідеологію, ключовим поняттям котрого є доктрина космополітизму [1, с. 88-95]. Однак, передбачити повномасштабні наслідки процесу глобалізації досить складно. Адже цілком очевидним є катастрофічний характер процесу глобалізації по відношенню до основ традиційних культур націй та їхнього політико-правового устрою. Приклад західних суспільств яскраво свідчить про те, що ніякий високий матеріальний рівень життя людей не може замінити їм повноцінного духовного, морально-етичного розвою, базованого насамперед на історичних звичаях і традиціях народу. Спроби поставити матеріальне благополуччя головним орієнтиром людей, а то й позбавити їх будь-яких

значущих цілей і прагнень, зазвичай, призводять до алкоголізму, наркоманії, злочинності та інших проявів морального й духовного занепаду, що фактично є намаганням уникати доленосних питань стосовно мети, завдань і сенсу людського буття. Особливо критичним є становище молоді, значна частина якої в сучасних умовах позбавлена перспектив і майбутнього. Без належного морально-етичного й національно-патріотичного виховання вона потрапляє в різного роду неформальні угруповання (скінхедів, неонацистів, сатанистів тощо). Протистояти тенденції до уніфікації національних культур, обездуховленню суспільства, що закономірно веде до деградації нації, необхідно насамперед шляхом плекання національних традицій і духовних устоїв.

Ніякою мірою не ратуючи за самоізоляцію, слід, однак, ствердити, що інтеграція України в світове співтовариство може мати й негативні аспекти, котрі варто враховувати й уникати, серед них є і небезпека деформації духовності й менталітету, нівеляція вітчизняних традицій і звичаїв, що є неприпустимо для України, з її унікальним і духовним потенціалом.

Ще однією суттєвою небезпекою для розвитку державності в Україні є загроза з боку неоімперіалізму, що нині має тенденцію до відродження. Якщо раніше нас турбувала, переважно, латентна експансія проти України в фінансово-економічній, релігійно-духовній, культурно-етичній і політико-ідеологічній сферах з боку сучасних неоімперіалістичних держа. Нині ж для нашої держави постав серйозний виклик у вигляді гібридної, інформаційно-диверсійної війни України з боку Росії. При цьому, як зазвичай у ході багатовікової історії московської експансії по відношенню до України й інших країн у всій повноті проявилася вся хижацька сутність російського імперського колоніалізму, котрий не гребував ніякими підлими засобами для досягнення власної мети агресора-окупанта.

У своїй праці «Підстави нашої політики», доктор права Д. Донцов зауважив, що царизм і більшовизм є аналогічними формами російського імперіалізму [2].

Ще в 1914 році, Д. Донцов сформулював низку історичних ідеологем для українського національного руху. Він, зокрема: висловив досить чітку тезу про віковичну загрозу Російській імперії для євро-

пейської стабільності та демократії; запровадив національний принцип в оцінювання внутрішньої суспільно-політичної ситуації, кардинально відкинувши провінціалізм мислення української політичної еліти костомарівсько-драгоманіського гатунку; фактично вперше висловив тезу про смертельну загрозу для України з боку російського імперіялізму; передбачив вихід на історичну арену недержавних народів Середньої та Східної Європи та ставив українську справу в контекст цих геополітичних зрушень; засуджував слов'янофільство як засіб і прикриття для російського імперіялізму та форму відволікання українців від нагальних національних завдань [3, с. 23-32]. При цьому, Д. Донцов першим виводив формулу, що «Росія без України – вже не наддержава», не повноцінна імперія. Варто додати, що сучасна неоімперська політика Кремля є уособленням методів самодержавства й більшовизму, з поєднанням злочинних олігархічних і диверсійно-терористичних форм.

Глобалізація – це явище, яке прискорює темпи свого зростання й охоплює багато аспектів нашого життя. Перш за все, це об'єктивна сторона: зростання кількості технічних і наукових засобів та їх поширення на всій планеті. Також глобалізація – це економічний проєкт, метою якого є досягнення повної взаємозалежності всіх країн світу. Це також культурний проєкт, мета якого сьогодні – не стільки встановлення єдиного всесвітнього управління, скільки перетворення народів у взаємозамінних виробників і споживачів, єдиним прагненням яких є задоволення своїх низьких і штучно створених потреб. Нарешті, глобалізація – це політичний проєкт, наслідком якого стане поступове зникнення всього того, що робить цей світ красивим: різноманітності життів і культур, в яких нашими предками накопичено так багато сил для самозахисту – сил для того, щоб вижити [4].

Безперечно, що глобалізація несе як нові перспективи так і загрози. Глобалізація позитивно впливає на міжкультурну комунікацію, що, зокрема, охоплює інтенсифікацію світових соціальних відносин. Це призводить до виникнення нових закономірностей у життєдіяльності соціумів. Але, оскільки глобалізація супроводжує модернізацію як засіб швидких перетворень в економічній сфері, зміни в політиці й економіці, боляче відбиваються на культурних процесах.

Серед негативних чинників глобалізації особливо слід наголосити на уніфікації національних культур і традицій, що значною мірою духовно ослаблює нації, робить їх не стійкими до новітніх цивілізаційних викликів.

У завдання глобалізації входить знищення культур, оскільки це проект раціоналізації, об'єктивізації й використання ресурсів. Тобто всі форми живого перетворюються на деталі гігантської техноеконічної машини, яка знищує народи, сіє війни, лиха та людські страждання. Звичайно, людям необхідно знати, як цьому перешкодити. При цьому, на думку Л. Озона, ключовим поняттям має стати нація. Адже ніяка інша приналежність, ні до Європи, ні до регіону, не надасть можливості вести політичну боротьбу. Тільки в рамках нації можливо протистояти руйнуванню соціальних систем, зрадництва правлячих класів, деградації шкільної системи, ненависті, міграційної анархії, збройним вторгненням. Не кажучи вже про кліматичні катастрофи й проблеми, пов'язані з генерацією енергії. Народи дедалі більше стурбовані цими проблемами. народам потрібен захист. І ось уже тридцять років як олігархія захопила нашу Францію та перетворила її в інструмент втілення своєї волі. Відтак, за мету ставиться відновлення контролю (наскільки це ще можливо) над французькою державою, з її історичними помилками, але також з її величчю, щоб знову зробити її органом захисту населення [4]. Слід зауважити, що для України проблеми Франції є дещо подібними, але й – значно більшими. Особливо – в плані подолання олігархічної корупції та неоімперської експансії Кремля.

Цілком очевидною є необхідність управління процесом глобалізації. І воно має здійснюватися на основі моралі та права як основних сфер саморегуляції соціуму [5, с. 5-7]. Сучасна соціальна реальність все більше набуває властивості полікультурного простору, в якому перетинаються багатоманітні теоретичні й практичні дискурси, пов'язані з розумінням так званої «плюралістичної парадигми». Плюралістична парадигма виходить із багатоманітності, гетерогенності, множинності й багатолінійності культурного та соціального буття, прав і свобод громадянина, ненасилля, віротерпимості, діалогу. Сучасний біполярний світ повинен базуватися на вихідних моментах комунікації, де основою повинна виступати міжкультурна

комунікація, а також взаємозапозичення ідей, конструкцій з держави реципієнта. Сучасна комунікація посилюється зростаючим впливом мас-медіа, усереднює культурні розбіжності й культурні потреби. Динаміка взаємодії сучасних суб'єктів полікультурного суспільства така, що долає межі соціальних просторів, втручаючись в інші соціальні моносвіти. При цьому, посилюється небезпека нівелювання національних культур. Одним із суттєвих запобіжників цьому є всебічне відродження й плекання національних звичаїв і традицій.

В. Тимченко звернув увагу на певну втрату сучасним німецьким соціумом національних цінностей і традицій, зокрема – ознак правової держави, внаслідок інтеграції мусульман у німецьке суспільство. Адже якщо держава не може домогтися, щоб її закони виконували, коли верховенство права існує лише на папері, то така держава не може вважатися правовою. А німецька політика обмежується лише закликами до мігрантів поважати закони. Досить часто німці стають об'єктом агресії з боку біженців-мігрантів. Вони нападають на тих, хто платить податки до державної казни, з котрої потім їм же видається соціальна допомога. У Німеччині паралельно існує два права: одне для законослухняних громадян, інше – для законо-неслухняних, тобто для тих, хто це право відверто ігнорує. Те, що держава вимагає від німецьких громадян, вона не може добитися від мігрантів. При цьому зауважено, що не можна сказати, що німецькі закони мігрантів взагалі не цікавлять. Знавці справи – німецькі державні службовці – стверджують, що вони стикаються з блискучим знанням найдрібніших деталей законодавства, коли воно торкається належних мігрантам матеріальних благ. Німецькі закони цікаві їм тільки тоді, коли вони приносять гроші. Це єдині німецькі закони, котрих мігранти суворо дотримуються. Вони знають свої права, абсолютно не турбуючись про свої обов'язки [6, с. 119, 120, 127]. Новорічні події в Кельні стали своєрідною кульмінацією проблеми біженців-мігрантів. Хоча, слід наголосити, що така тенденція існує в багатьох країнах Західної Європи. І вона ускладнюється фактичною бездіяльністю поліції та приховуванням фактів злочинних дій біженців-мігрантів.

Одним із ефективних засобів протидії експансії практично в кожній сфері є формування такої національної (державної) ідеоло-

гії, котра була спроможною належним чином захищати національні інтереси. Важливо, що ідеологія зазвичай виступає сукупністю доктрин, міфів і уявлень, що стає підставою соціального устрою чи обґрунтуванням певного соціального плану [7, с. 105]. Відтак, консолідація соціуму певної нації чи держави навколо такої ідеології, котра відповідає інтересам і сподіванням більшості, може створити надійне захисне політичне підґрунтя.

Е. Гобсбаум у праці «Вступ: винаходження традицій» звернув увагу на значну роль в історичному процесі національних традицій, та протиставивши їх панівним ідеологіям (ліберальній, соціалістичній, комуністичній) пов'язував їх з націоналізмом, національною державою, національною символікою, національними історіями тощо. При цьому, вченим зауважено наступне: історики при дослідженні винайдення традиції стикаються з тим, що історія, котра стала частиною корпусу знань або ідеологією нації, держави чи руху, – це не те, що насправді збереглося в народній пам'яті, а те, що відібрали, записали, зобразили, популяризували й інституціоналізували ті, у чиї обов'язки це входить [8, с. 13, 21-23, 25-27]. Традиції практикували як офіційно, так і неофіційно. У першому випадку Е. Гобсбаум умовно називає їх «політичними». Вони творилися переважно державою чи в державі або організованими соціальними й політичними рухами. У другому випадку їх названо «соціальними». Вони запроваджувалися здебільшого формально неорганізованими соціальними групами та тими, хто свідомо не ставив перед собою конкретних політичних цілей, наприклад, клубами, братствами, незалежно від того, виконували вони політичні функції чи ні. Природно, що винайдення «політичних» традицій було свідомішим і навмиснішим, оскільки це здебільшого робили інституції, котрі ставили політичні цілі. Розглядаючи процес творення традицій у ХІХ столітті на прикладі Західної Європи, Гобсбаум підкреслює вплив на них тогочасних докорінних і швидких соціальних перетворень. Досить нові або старі, але різночлени змінені соціальні групи, середовище і умови потребували нових інструментів, щоб забезпечити й виразити соціальний взаємозв'язок та ідентичність і структурувати суспільні відносини. Водночас суспільні трансформації ускладнили чи навіть унеможливили традиційні форми правління, практиковані доти державами й

соціальними чи політичними елітами. Це вимагало нових методів правління та лояльності [9, с. 303, 304]. У період від кінця XVIII – до початку XX століття для переважної частини українських земель (за виключенням України), внаслідок панування імперського абсолютизму, реалізація «політичних» традицій була практично неможливою. Тому дослідження розвитку ідеологічних концепцій і напрямків у даному контексті можливе з урахуванням ролі «соціальних» традицій.

Загалом слід підсумувати, що уніфікація національних культур і традицій, значною мірою духовно ослаблює нації, робить їх нестійкими до новітніх цивілізаційних викликів. Відтак, посилюється небезпека нівелювання національних культур. Одним із суттєвих запобіжників цьому є всебічне відродження й плекання національних звичаїв і традицій. Цілком очевидною є необхідність управління процесом глобалізації. І воно має здійснюватися на основі моралі, політико-правових і національних традицій.

1. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / У. Бек ; пер. з нім. О. Юдіна. – К. : Ніка-Центр, 2011. – 408 с. – (Серія «Зміна парадигми»), с. 88-95.
2. Донцов Д. Підстави нашої політики : [Електронний ресурс] / Д. Донцов. – Режим доступу : <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/Dontsov/BasesOurPolicy/RussiaEurope/Imperialism.html>.
3. Донцов Д. Сучасне політичне положення нації і наші завдання // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Упоряд., післям., комент. О. Баган. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2011 – . – Т. 1 : Політична аналітика (1912-1918 рр.) / Передмова О. Баган. – С. 21-37.
4. Проти глобалізації: інтерв'ю французького екологіста, суспільного діяча, політика та підприємця Лорана Озона французькій газеті «L'Action française» : [Електронний ресурс] / Д. Донцов // Центр ім. Д.Донцова. 18 січня 2016 р. – Режим доступу : <http://dontsovnyc.com.ua/proty-hlobalizatsiji/>.
5. Назарчук А. В. Этика глобализующегося общества / А. В. Назарчук. – М. : Директмедиа. Паблицинг, 2002. – 381 с.
6. Тимченко В. Час націоналізму. Стратегія виживання в глобалізованому світі / В. Тимченко. – К. : MEDIA, 2013. – 304 с.

7. Павлюк Л. С. Риторика, ідеологія, персуазивна комунікація / Л. С. Павлюк. – Львів : ПАІС, 2007. – 168 с.
8. Вступ : винаходження традицій // Винайдення традиції ; за ред. Е. Гобсбаума та Т. Ренджерса ; пер. з англ. М. Климчука. – К. : Ніка-Центр, 2005. – С. 12-28.
9. Масове традицієтворення : Європа, 1870-1914 рр. // Винайдення традиції ; за ред. Е. Гобсбаума та Т. Ренджерса ; пер. з англ. М. Климчука. – К. : Ніка-Центр, 2005. – С. 303-352.